

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 14 oktober 2003

B 2100-02

KLAGANDE

Riksåklagaren

MOTPART

C.R.

Offentlig försvarare och ombud: advokaten G.L.

SAKEN

Grov förskingring m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätt, avd. 8, dom den 26 april 2002 i mål B 5803-01

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sättet hovrättens dom att påföljden bestäms till fängelse ett (1) år.

För försvaret av C.R. i Högsta domstolen tillerkänns G.L. ersättning av allmänna medel med trettiosjutusentrehundranittio (37.390) kr, varav 36.180 kr för arbete, 1.110 kr för tidspillan och 100 kr för utlägg. Denna kostnad skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen bestämmer påföljden till fängelse.

C.R. har bestritt ändring.

DOMSKÄL

C.R. skall i enlighet med hovrättens i dessa delar inte överklagade dom dömas för förskingring och trolöshet mot huvudman. Brotten är, som hovrätten funnit, att bedöma som grova.

Hovrätten har i sin dom funnit att den brottslighet som C.R. gjort sig skyldig till har ett straffvärde som motsvarar fängelse i tre år. Riksåklagaren har i Högsta domstolen anfört att brottsligheten enligt hans mening har ett straffvärde som motsvarar lägst fem års fängelse främst med hänsyn till skadornas omfattning och C.R.s ställning. C.R. har däremot med hänvisning till en rad olika faktorer gjort gällande att straffvärdet inte kan anses motsvara mer än ett års fängelse.

Vid bedömning av det straffvärde som en viss brottslighet har skall i princip

samtliga omständigheter vid brotten beaktas. Högsta domstolen ansluter sig till den bedömning som hovrätten har gjort i denna del. Utgångspunkten för den fortsatta påföljdsbestämningen är således att den brottslighet som C.R. gjort sig skyldig till har ett straffvärde som motsvarar tre års fängelse.

De gärningar som C.R. nu döms för är begångna under åren 1991 – 1994. Misstanke om brott anhängiggjordes genom en polisanmälan den 2 december 1994. Den 9 december 1994 delgavs C.R. misstanke om brott. Sedan förundersökningen slutförts delgavs C.R. denna den 18 december 1998. Den 15 april 1999 meddelade C.R. genom sin försvarare att han inte hade något att erinra mot utredningen. Åtal väcktes i december 2000. Huvudförhandling i tingsrätten inleddes i april 2001 och dom meddelades den 12 juli 2001. Efter det att domen överklagats meddelade hovrätten dom den 26 april 2002.

Vad målet i Högsta domstolen främst gäller är om och i så fall i vilken utsträckning och på vilket sätt som de tidsutdräkter som förekommit mellan brotten och slutlig dom skall beaktas vid påföljdsbestämningen i målet. Av särskild betydelse är därvid den rätt till rättegång inom skälig tid som den som är anklagad för brott har enligt artikel 6.1 i Europakonventionen.

Enligt artikel 13 i Europakonventionen skall var och en, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Vid klagomål som avsett kränkningar av rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6.1 har Europadomstolen tidigare avböjt att pröva därtill anknutna klagomål enligt artikel 13 angående avsaknad av nationella

rättsmedel mot kränkningen av artikel 6.1. I sin dom den 26 oktober 2000 i målet Kudla mot Polen, ändrade emellertid Europadomstolen denna praxis och prövade särskilt klagomålet mot rätten till effektivt nationellt rättsmedel enligt artikel 13. Genom domen har fastslagits att det såvitt avser alltför långa handläggningstider finns en särskild skyldighet enligt artikel 13 att tillhandahålla ett effektivt nationellt rättsmedel för prövning av påstådda kränkningar av rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6.1.

Av Europadomstolens praxis framgår att ett sådant rättsmedel inte behöver ge möjlighet till ekonomisk gottgörelse. I brottmål kan compensationen bestå i att utgången i målet påverkas till den tilltalades förmån. För att en sådan gottgörelse skall kunna godtas krävs emellertid att det klart framgår att syftet varit att kompensera för tidsutdräkten och att compensationen varit av väsentlig betydelse för påföljden och skett på ett tydligt och mätbart sätt (se Eckle mot Tyskland, dom den 15 juli 1982, par a. 66 – 67, Beck mot Norge, dom den 26 juni 2001, para. 27 – 28 samt Pietiläinen mot Finland, dom den 5 november 2002, par a. 44).

Enligt svensk rätt finns inte stöd för att ett åtal skulle kunna avvisas eller ogillas på grund av att rättegång inte hållits inom skälig tid. Däremot skall rätten enligt 29 kap. 5 § brottsbalken vid straffmätningen beakta om det utöver straffvärdet finns någon omständighet som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än straffvärdet motiverar. Om det skulle vara uppenbart oskäligt att döma till påföljd skall rätten enligt 6 § meddela påföljdseftergift. Även vid val av påföljd skall rätten enligt 30 kap. 4 § första stycket brottsbalken beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 §.

Kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid är uppenbarligen en sådan

omständighet som kan påkalla att den tilltalade får ett lägre straff än straffvärdet motiverar. I den mån det är möjligt att på detta sätt inom ramen för ett brottmål beakta påståenden om oskäligen fördröjningar och gottgöra den tilltalade för sådana kan således Europakonventionens krav på tillgång till ett effektivt rättsmedel tillgodoses genom tillämpning av brottsbalkens bestämmelser om påföljdsbestämning.

I domstolspraxis torde det inte heller vara ovanligt att oskäligen fördröjningar har beaktats vid påföljdsbestämningen i första hand med hänvisning till den i 29 kap. 5 § 7 brottsbalken angivna omständigheten att en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks. Mot bakgrund av de krav som Europadomstolen ställt på ett klart syfte och en tydlig och mätbar kompensation finns det dock anledning att göra en självständig prövning av invändningar om kränkningar av Europakonventionens krav på rättegång inom skälig tid och vid den prövningen beakta den praxis som utvecklats av Europadomstolen.

Den relevanta tiden för bedömningen av om rätten till rättegång inom skälig tid kränkts börjar den dag när en person kan sägas vara anklagad för brott och avslutas den dag då det föreligger slutlig dom. Såvitt gäller C.R. är således den relevanta tiden från den 9 december 1994 då han delgavs misstanke om brott till tidpunkten för Högsta domstolens dom. Den sammanlagda tiden uppgår till närmare nio år.

Vid bedömningen av om kravet på skälig tid har iakttagits är det av särskild betydelse hur komplicerat målet har varit samt hur den tilltalade och berörda dom-

stolar och myndigheter har agerat under förfarandet.

Målet mot C.R. har varit komplicerat vilket bland annat framgår av att huvudförhandlingen i tingsrätten pågick under cirka två månader med 15 huvudförhandlingsdagar och i hovrätten med sju huvudförhandlingsdagar. Mot bland annat den bakgrunden kan det inte anses att det efter det att åtal väcktes i december 2000 förekommit någon oskäligen fördröjning i handläggningen. Uppenbart är däremot att tiden från delgivning av brottsmisstanke till åtal framstår som orimligt lång även med beaktande av ärendets komplexitet. Det har i målet inte framkommit att C.R. själv skulle ha agerat på ett sätt som skulle kunna förklara den långa tidsutdräkten. Denna synes i stället i betydande utsträckning bero på passivitet från polis- och åklagarmyndighet.

Från hösten 1996 till tidpunkten för delgivning av förundersökningen i december 1998 har endast begränsade förundersökningsåtgärder förekommit på ett sätt som inte kan motiveras av att det också förelagat misstanke om medhjälp till grovt skattebedrägeri. När C.R. den 15 april 1999 meddelade att han inte hade någon erinran mot utredningen har målet i princip varit klart för beslut i åtalsfrågan. Åtal väcktes dock först i december 2000. De skäl som har åberopats för fördröjningen – resursbrist, byte av åklagare m.m. – kan inte godtas vid en bedömning av frågan om kränkning av artikel 6.1 i Europakonventionen har ägt rum.

Sammantaget är fördröjningarna av en sådan betydande omfattning att de får anses ha inneburit en kränkning av C.R.s rätt till rättegång inom skälig tid. Han är därför berättigad till gottgörelse i form av en lindrigare påföljd än han annars skulle ha dömts till. C.R. får vid en fängelsedom anses vara gottgjord genom ett

till hälften reducerat fängelsestraff i förhållande till vad som motiveras av brottslighetens straffvärde eller med andra ord ett fängelsestraff om ett år och sex månader.

Vid påföljdsbestämningen skall emellertid även beaktas om det utöver kränkningen av rätten till rättegång inom skälig tid föreligger några andra sådana omständigheter som avses i 29 kap. 5 § brottsbalken eller andra omständigheter som enligt 30 kap. 4 § samma balk utgör skäl för en lindrigare påföljd än fängelse.

Enligt 29 kap. 5 § 5 brottsbalken är en av de omständigheter som skall beaktas vid straffmätningen att den tilltalade till följd av brottet drabbats av avskedande eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning. Vid straffmätningen finns det därför skäl att beakta att C.R. avskedats från den tjänst han hade under tiden för brottsligheten och inte kunnat få något nytt arbete. Av betydelse för straffmätningen är också att C.R. varit underkastad reseförbud under 11 månader. Vid en samlad bedömning finner Högsta domstolen att ett fängelsestraff för C.R. bör kunna begränsas till ett år. Frågan är då om det föreligger förutsättningar för att döma till en lindrigare påföljd än fängelse.

Enligt rättspraxis (se t.ex. NJA 1994 s. 153) anses det, i anslutning till ett uttalande i lagens förarbeten, föreligga en presumtion för att fängelse skall ådömas om brottsligheten har ett straffvärde som motsvarar eller överstiger ett års fängelse. Sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken saknar betydelse i bedömningen av brottslighetens straffvärde. Ett straffvärde som motsvarar fängelse i tre år måste anses vara ett mycket starkt skäl för att bestämma påföljden till fängelse. Även om kränkningen av rätten till rättegång inom skälig tid liksom C.R.s avskedande och reseförbud i sig talar för en lindrigare påföljd kan

tillräckliga skäl för att döma till annan påföljd än fängelse inte anses föreligga.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck, Lennander, Victor, Dahllöf
och Calissendorff (referent)
Föredragande revisionssekreterare: Backelin